

доц. др **Владислав Пузовић**
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за историју
vpuzovic@bfspc.bg.ac.rs

Апелационо право Цариградске патријаршије – два гледишта у руској емиграцији

Апелационо право: У раду* се анализирају два супротстављена гледишта, формирана током XX века, у руским богословским емигрантским круговима, у вези са питањем карактера апелационог права Цариградске патријаршије. Заступници максималистичког становишта држали су се ставова о свеpravославном карактеру апелационог права Цариграда, док су заступници минималистичког становишта инсистирали на ограничавању тог права на канонску територију поменутих патријаршија. Посебна пажња у раду је обрађена на ставове карактеристичних представника ових гледишта – Антона Владимировича Карпашова и Серија Викторовича Троицког.

Кључне речи: Цариградска патријаршија, апелационо право, православно расејање, Антон Владимирович Карпашов, Сериј Викторович Троицки.

Карактер апелационог права Цариградске патријаршије јесте питање око којег, ни данас, пред најављени Свеpravославни сабор, нема сагласности међу помесним Православним Црквама. Различита гледишта на ово питање оптерећивала су међуправославне односе током читавог XX века. Практична примена апелационог права схваћеног у свеpravославним категоријама, од стране Цариградске патријаршије, неретко је доводила до раскола, нарочито на просторима православног расејања. Пошто је руска емиграција често била поприште таквих спорова, у њеним редовима су се формирала два супротстављена гледишта у вези са овим питањем. Максималистичко гледиште у погледу апелационог права Цариграда, које је подразумевало његово схватање у свеpravославним категоријама, заступали су руски богослови окупљени око Светосергијевског института у Паризу, док су супротно, минималистичко гледиште, које је подразумевало ограничавање тог права на сопствену канонску територију (у коју, свакако, није урачунато православно расејање), заступали руски богослови блиски Архиепископском синоду Руске заграничне Цркве и Московској патријаршији. Важно је, такође, имати на уму да су се обе струје, често, руководиле интересима јурисдикција којима су припадали, и на основу истих обликовале своју канонску аргументацију.

---

* Рад је настао у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Спорно питање, које је утицало на поларизацију унутар руских богословских емигрантских кругова, тицало се решавања канонског статуса руске заграничне црквене структуре у западној Европи.² У руским париским богословским круговима, још током 20-их година XX века, идеја о апелацији Цариградској патријаршији појављивала се као опција, у ситуацијама сукоба са другим руским црквеним центрима. Први покушај историјско-канонске апологије максималистичког гледишта у односу на апелационо право Цариградске патријаршије, учињен је 1927. године, у време настајања раскола између митрополита Евлогија и Архиепископског синода Руске заграничне Цркве, а пре Евлогијевог споразума са московским црквеним властима, на челу са митрополитом Сергијем (Страгородским). Те године појавио се документ париске епархијске управе *Каноническое положение Православной Русской Церкви за границей*,³ у коме је значајна пажња посвећена могућности обраћања цариградском патријарху, као врховној апелационој инстанци на свеправославном нивоу. У документу се, као једна од опција за решавање спора између митрополита Евлогија и Архиепископског синода Руске заграничне Цркве, предлаже обраћање „суду Константинопољског Васељенског Патријарха“.⁴ Овакав став је оправдаван низом аргумената, који се могу окарактерисати као максималистичко схватање апелационог права Цариградске патријаршије. У том смислу протумачени су 9. и 17. канон Халкидонског сабора, који су наведени као темељни аргумент у корист свеправославног карактера апелационог права Цариградске патријаршије. Поред овог аргумента истакнуто је да је Цариградска патријаршија Мајка-Црква Руској Цркви и да се апелирање ка њој може правдати „општим првенствујућим значајем Васељенског Престола“. Устврђено је, такође, да је „обраћање суду Васељенске Цркве, у лицу њених представника, истинити и верни православни пут.“⁵ На претпостављене критике из супротног тора о папистичкој псеудоеклисиологији и о издаји Руске Мајке Цркве, аутори документа су одговорили да се иза таквих критика крију „националистички разлози“, који подразумевају првенство „националног принципа над васељенским јединством Православља“, што представља етнофилетизам, односно „стремљење да се васељенска идеја наше вере низведе од њене апсолутне универзалности до уских оквира одређене народности“.⁶

Класичну историјско-канонску апологију максималистичког схватања апелационог права Цариградске патријаршије дао је Антон Владимирович Карташов,

² На челу руске западноевропске црквене структуре, почев од 1920. године, налазио се избегли архиепископ волински и житомирски (од 1922. године, митрополит) Евлогије (Георгијевски). До 1926. године ова црквена структура је улазила у састав Руске заграничне Цркве, са седиштем у Сремским Карловцима. После сукоба са „карловчанима“ митрополит Евлогије је био у канонском јединству са Московском патријаршијом, на челу са митрополитом Сергијем (Страгородским) (период 1927–1930). После сукоба са митрополитом Сергијем, нашавши се под двоструком забраном свештенослужења (из Карловаца и Москве), митрополит Евлогије се, у фебруару 1931. године, обратио цариградском патријарху Фотију II, који је основао Руски егзархат у западној Европи под цариградском јурисдикцијом. Детаљније: Д. А. Агеев, *Экзархат православных русских приходов в западной Европе. Хроника взаимоотношений с Русской Православной Церковью*, Церковно-исторический вестник 12–13 (2005–2006) 5–53.

³ *Каноническое положение Русской православной Церкви за границей*, Париж 1927.

⁴ *Исїо*, 88.

⁵ *Исїо*, 87–88.

⁶ *Исїо*, 89.

у свом раду *Практика апелляционного права Константинопольских Патриархов*, објављеном 1936. године, у Варшави.⁷ У овом, помало заборављеном, раду чувеног руског историчара Цркве, последњег оберпрокурора Свјатјејшег Правитељствујушчег Синода и министра у влади Керенског, а потом истакнутог професора париског Светосергијевског института, пружен је синтетички преглед практиковања апелационог права Цариградске патријаршије на просторима других Цркава, које нису биле под директном јурисдикцијом поменуте патријаршије, у различитим историјским епохама. Сваки од тих случајева Карташов је тумачио у духу максималистичког схватања апелационог права Цариградске патријаршије.

У свом раду Карташов је истакао да је, имајући на уму актуелни историјски контекст, неопходно подсећање на значај и карактер васељенског ауторитета Цариградске патријаршије. Он је посебно нагласио да су међунационални антагонизми православних народа довели, посебно међу словенским Црквама, до тенденције „свођења црквеног првенства Константинопоља до минимума“. Истакао је да су измењене околности живота помесних Православних Цркава, после I светског рата, учиниле неопходним тешњу међуправославну координацију, у оквиру које је немогуће заобићи „наслеђену, из наше источне историје, праксу одређеног првенства Константинопольског центра“.⁸

Од посебне важности је начелни став Карташова о карактеру апелационог права Цариградске патријаршије, који он изједначава са апелационим правом римског папе. Овакав став износи већ на првим страницама свог рада. Он истиче да су привилегије цариградског патријарха проистекле из чињенице да је он био поглавар Цркве престонице Ромејске империје, што га је, временом, учинило свеимперијским (васељенским) примасом. Ова, својеврсна, централизација Источне Цркве представљала је практичан одговор на потребу за одговарајућим устројством „сложеног спољашњег организма Цркве“. Један од знакова васељенског ауторитета цариградског патријарха јесте његово апелационо право на свеправославном нивоу, које је, по аутору, канонски неспорно и аналогно истоветном праву римског папе на Западу.⁹

После навођења начелних ставова, Карташов прелази на изношење низа примера из историје Источне Цркве, у којима је цариградски патријарх, практикујући своје апелационо право, решавао спорове унутар других православних Цркава. Аутор разликује три периода у практиковању апелационог права Цариграда: 1) до Халкидонског сабора; 2) од Халкидонског сабора до пада Цариграда под османлијску власт и 3) период после пада Цариграда под османлијску власт.

Дохалкидонски период карактерише апелационо право Цариграда, које је спровођено у пракси, али још увек није било формално канонизовано. Примање жалби и арбитражање, од стране цариградских архијереја, у поменутом периоду, није практиковано само у областима које су касније, 28. канонем Халкидонског сабора, формално потпале под јурисдикцију Цариграда (Азија, Понт и Тракија), већ на просторима читавог Истока. У том контексту, Карташов наводи примере жалби

⁷ А. В. Карташов, *Практика апелляционного права Константинопольских Патриархов*, Варшава 1936.

⁸ *Истѳо*, 1.

⁹ *Истѳо*, 2.

које је примао Свети Јован Златоусти од епископа из Палестине, Феникије и Сирије, патријарх Прокло (444–446) од епископа антиохијског округа и патријарх Флавијан (446–449) од епископа из Едесе.¹⁰

Поменуте привилегије формализоване су на Халкидонском сабору 9. 17. и 28. канонима, као и у низу каснијих номоканонских кодекса у којима је цариградски патријарх именован „главом свих других Цркава“ (Јустинијанов *Кодекс*), оним који „разматра и решава спорове поникле при другим катедрама“ (*Еџаналоје* цара Василија I Македонца) и оним који доноси „коначан суд“ у споровима између других цркава (*Синџајма* Матије Властара). Потом Карташов износи низ примера практиковања апелационог права цариградског патријарха на просторима трију древних источних патријаршија (Александрија, Антиохија и Јерусалим), почев од турбулентних постхалкидонских година, преко периода арапске окупације до времена крсташких похода.¹¹

Коначно, у време туркократије дошло је до потпуне централизације црквено-административне управе над Црквама Истока (изузев Цркве у Русији), у рукама цариградског патријарха, који је пред османском влашћу био представник читавог *рум милетија*. У таквим историјским околностима, оцењује Карташов, тешко је говорити о практиковању апелационог права из доосманског периода, имајући на уму да су све Цркве Истока биле у саставу Цариградске патријаршије. Период ослобађања балканских народа од турске власти био је праћен одрицањем наведених привилегија Цариградске патријаршије. Ипак, наводи аутор, и у новије време (20-е године XX века) било је низ примера обраћања Цариграду за решавање црквених проблема у различитим областима (Финска, Естонија, Пољска, Чехословачка, Украјина).¹²

На основу свих наведених историјских примера, а посебно на основу наведених апелација Цариграду из 20-их година XX века, Карташов изводи закључак да је неопходно „признати првенствујућу улогу Константинопољског Патријархата у нашем Источном Православљу, не само као археолошки факт прошлости, већ и као живо дејствујуће начело.“ Само на тај начин могуће је превазићи „ненормалну разједињеност националних Цркава“.¹³

На аргументацији, коју је изнео Карташов, заснивали су се каснији ставови руских богослова окупљених око Светосергијевског института, који су првенствено били усмерени на оправдавање обраћања митрополита Евлогија цариградском патријарху 1931. године. Ови ставови су нарочито интензивно изношени у првим годинама после II светског рата, на страницама руских париских часописа *Церковный вестник западноевропейской епархии* и *Вестник русского студенческого христианского движения*.¹⁴ Џон Мајендорф, у чланку *Константинополь и Москва*, из

¹⁰ *Исџо*, 3–7.

¹¹ *Исџо*, 7–13.

¹² *Исџо*, 13–19.

¹³ *Исџо*, 19.

¹⁴ Интензивирање изношења аргументације у корист максималистичког схватања апелационог права Цариградске патријаршије, у годинама после II светског рата, било је изазвано драматичним јурисдикционим обртима у Руском западноевропском егзархату, током 1945. и 1946. године. После покушаја митрополита Евлогија да своју епархију присаједини Московској патријаршији, његов наследник архиепископ Владимир (Тихонички) одлучно је одбио московску јурисдикцију, оставши под влашћу Цариградске патријаршије. Детаљније: Д. А. Агеев, *Экзархат православных русских приходов в западной Европе*, 33–45.

1949. године, истиче: „Првенство Константинопољског престола... пројављује се у врховном суду и јурисдикцији над православним расејањем.“¹⁵ Сергије Сергејевич Верховски, у чланку *Единая Церковь или раскол*, писаном исте године кад и Мајендорфов чланак, критикује дељење Православне Цркве у западној Европи на различите националне јурисдикције и истиче да је „само наша митрополија, изашавши из потчињености Московској патријаршији, због канонске и моралне немогућности да буде у поменутој јурисдикцији, кренула царским путем“.¹⁶ Затим констатује: „Ми смо тражили покровитељство Васељенског Престола, не одричући се од наше рускости... већ желећи да будемо верни смислу канона и Предању Цркве.“¹⁷ На сабрању клира и мирјана руског западноевропског егзархата 1949. године, Верховски потенцира да је руска западноевропска митрополија ушавши у јурисдикцију Цариградске патријаршије обезбедила канонску везу са Православном Црквом. Он истиче да у акту Цариградске патријаршије из 1931. године (оснивање Руског егзархата) не треба гледати пројаву власти поменуте патријаршије над свим територијама ван граница помесних Цркава, већ „закониту бригу првенствујућег Васељенског Патријарха за сва дела, која не могу бити решена и уређена од стране осталих Цркава“.¹⁸ Сличне ставове, нешто касније, износе епископ Касијан (Безобразов) и Николај Куломзин на страницама часописа *Вестник русского студенческого христианского движения*. Епископ Касијан истиче да се митрополит Евлогије 1931. године обратио „општепризнатој највишој апелационој инстанци Православне Цркве“, док је, са друге стране, патријарх цариградски Фотије II „поступао у канонским оквирима, који су произишавали из IV Васељенског сабора“.¹⁹ Николај Куломзин подвлачи да само цариградски патријарх, у складу са канонима, има јурисдикциона права над православним расејањем, док су све остале помесне Цркве ограничене својим јасно одређеним канонским територијама.²⁰

Насупрот максималистичког становишта у вези са апелационим правом Цариградске патријаршије формирано је становиште по коме ово право Цариградска патријаршија може да практикује искључиво на сопственој канонској територији. Посебан печат овој теорији дао је Сергије Викторович Троицки, који се овим питањем бавио у низу својих радова, у којима је заступао минималистичко становиште у погледу ауторитета Цариградске патријаршије у заједници Православних Цркава.²¹

¹⁵ И. Мейендорф, *Константинополь и Москва*, Церковный вестник западноевропейской епархии 16 (1949) 8.

¹⁶ С. С. Верховский, *Единая Церковь или раскол*, Церковный вестник западноевропейской епархии 20 (1949) 8.

¹⁷ *Исшо*, 13.

¹⁸ Церковный вестник западноевропейской епархии 21 (1949) 16.

¹⁹ Еп. Кассиан (Безобразов), *Что дал русской православной эмиграции Экзархат Вселенского Престола*, Вестник русского студенческого христианского движения 56 (1960) 9–10.

²⁰ Н. Куломзин, *Церковное положение Экзархата Патриарха Вселенского в западной Европе*, Вестник русского студенческого христианского движения 56 (1960) 16.

²¹ О становишту Сергија Викторовича Троицког у вези са ауторитетом Цариградске патријаршије у православном свету, са прегледом релевантне библиографије његових радова о том питању, детаљније: В. Пузовић, *Ауторитет Цариградске патријаршије у Православној Цркви према Сергију Викторовичу Троицком*, Српска теологија у XX веку – истраживачки проблеми и резултати 14 (2013) 128–140.

У додатку рада *Црквена јурисдикција над православном дијаспором*, објављеном 1932. године у Сремским Карловцима, Троицки полемиса са професором Панајотисом Трџбеласом, који је доказивао да је Цариградска патријаршија највиша судска инстанца у Православној Цркви.²² Овакву тврдњу Троицки назива основном „источног папизма“ – теорије по којој се, по његовој тврдњи, овлашћења цариградског патријарха, у овом случају у области апелационог права, изједначавају са овлашћењима римског папе. Он одбацује аргументацију по којој су апелациона овлашћења римског папе (4. и 5. канон Сардичког сабора) прешла на цариградског патријарха. Одлуке Сардичког сабора су, по Троицком, биле регионалног, а не васељенског карактера, и односиле су се само на епископе потчињене римском папи.²³

Троицки начелно одбацује позивање на практиковање апелационог права Цариградске патријаршије кроз историју, тврдећи да се на тај начин не може доказати постојање канонске норме и истиче: „Зар се може доказивати постојање неке канонске норме, преко појединачне историјске чињенице? Чак и ако би писац (Трџбелас - прим. аут.) навео и много више таквих случајева, увек би се могло покренути питање: Шта је дотична чињеница – примена норме или њено нарушавање?“²⁴

Троицки одбацује и позивање на поједине византијске номоканоне (посебно на *Синџајму* Матије Властара, на коју се позива Карташов), у којима се излаже максималистичко становиште у вези апелационог права Цариградске патријаршије. У раду *Византијске номоканоне, их сербске корективе и дело патријарха Никона* тврди да се ради о ставовима који противрече изворном православном учењу и који су настали под утицајем византијске цезаропапистичке идеологије.²⁵

Троицки не оставља без пажње и рад Карташова *Практика апелационог права Константинополских Патријархов*.²⁶ У једном од својих радова истиче да је Карташов површно износио своју аргументацију у корист максималистичког приступа питању апелационог права Цариграда. По Троицком, Карташов није консултовао изворе, већ је „све узео из друге руке“, притом истичући „канонску неоспоривост“ апелационог права Цариградске патријаршије. Он замера Карташову што уопште није проанализирао кључне каноне Халкидонског сабора, у вези апелационог права.²⁷

Управо поменути канони (9. и 17. канон Четвртог Васељенског сабора) Троицки посвећује значајну пажњу у својим радовима, доказујући да се у њима не налазе аргументи у корист свеправославног карактера апелационог права Цариградске патријаршије. Он истиче да поменута правила, кроз могућност избора

²² С. В. Троицки, *Црквена јурисдикција над православном дијаспором*, С. Карловци 1932, 99–108.

²³ *Истио*, 100–101.

²⁴ *Истио*, 102.

²⁵ С. В. Троицкий, *Византијске номоканоне, их сербске корективе и дело патријарха Никона*, Београд 1955, (посебно издање).

²⁶ Занимљиво је да је Карташов, 11. новембра 1936. године у Паризу, један примерак свог рада поклонно Троицком. Тај примерак се налази у Библиотеци Православног богословског факултета, и у њему се налази следећа посвета: „Дорогом колеге С. В. Троицком, на добрују памјат, от А. К.“ У овом примерку сачувани су, руком писани, коментари Троицког на поједине ставове Карташова.

²⁷ С. В. Троицкий, *По поводу неудачной защиты ложной теории*, Журнал Московской Патриархии 12 (1949) 33.

судске инстанце, имају циљ да обезбеде потпуну непристрасност црквеног суда. Притом, у посебном помињању обраћања суду Цариградске патријаршије, у овим канонима, он не види општеобавезну последњу апелациону инстанцу, већ само опцију приликом решавања спорова. Другу опцију представљају судови егзарха дијецеза. У једном од радова, тврди да је посебно помињање цариградског престола везано за чињеницу да у време доношења ових канона цариградски епископ формално, још увек, није имао сопствену дијецезу, за разлику од осталих егзарха.²⁸

Посебно је значајно становиште које Троицки заступа у односу на то ко су били егзарси дијецеза, који се помињу у наведеним халкидонским правилима. У раду *По поводу неудачной защиты ложной теории*, изричито тврди да се радило о егзарсима трију дијецеза (тракијска, азијска и понтска), које су 28. канонем истог сабора, формално, ушле у састав Цариградске патријаршије, а не о патријарсима у Александрији, Антиохији и Јерусалиму.²⁹ Другим речима, суд цариградског престола био је алтернатива у односу на суд егзарха дијецеза у Илирику и Малој Азији, а не у односу на суд источних патријараха.

Као важним аспектом питања, Троицки се, у више радова, бави анализом тумачења поменутих канона од стране византијских канонских коментатора. Тумачењима Аристина и Валсамона, по којима се судска власт цариградског патријарха протеже на читав православни свет, супротставља тумачење Зонаре по коме је та власт ограничена простором саме Цариградске патријаршије. Аристинове мотиве за одговарајуће тумачење ових канона види у личним интересима овог високог чиновника Цариградске патријаршије. Са друге стране, у више наврата цитира део Зонариног тумачења, у коме овај изричито тврди да цариградски патријарх нема судску власт над митрополитима који су под јурисдикцијом других источних патријараха. Притом наводи да, за разлику од Аристина, Зонара није имао личних интереса, будући да се сам одрекао високих положаја у престоници Царства и повукао у манастир на острву Свете Гликерије. Као крунски аргумент, у корист тумачења Јована Зонаре, Троицки наводи чињеницу да је управо Зонарино гледиште прихваћено у званичном канонском зборнику Цариградске патријаршије *Пигалиону*.³⁰

Завршну синтезу ставова, у вези са значењем халкидонских канона (9. и 17.), у контексту апелационог права Цариградске патријаршије, Троицки износи у раду *О смысле 9-ого и 17-ого канонов Халкидонского Собора*. Понављајући ставове изнете у претходним радовима, он закључује да се ови канони уопште не односе на питање апелационог права, било које, па и Цариградске патријаршије. Троицки наводи да се у тексту наведених канона ниједном речју не говори о апелацији, већ се искључиво упућује на једну судску инстанцу. Клирици се упућују на суд код надлежног епископа, или са његовом дозволом, код другог епископа изабраног обема странама у спору, епископи се упућују на суд сабора митрополије, а митрополити на суд егзарха дијецезе или епископа Цариграда. Нигде се не говори о апелационој

²⁸ С. В. Троицкий, *Размежевание или раскол*, Париж 1932, 68.

²⁹ С. В. Троицкий, *По поводу неудачной защиты ложной теории*, 32–33.

³⁰ С. В. Троицкий, *Размежевание или раскол*, 68–69; Исти, *По поводу неудачной защиты ложной теории*, 31–34; Исти, *О смысле 9-ого и 17-ого канонов Халкидонского Собора*, Журнал Московской Патриархии 2 (1961) 57–65.

инстанци, којој би се обратила страна незадовољна пресудом првостепене судске инстанце. На основу овога, Троицки закључује да се поменути канони не могу користити као аргументација за максималистичку теорију о апелационом праву Цариградске патријаршије.

***

Питање апелационог права Цариградске патријаршије актуелизовано је у XX веку, у околностима у каквима се православни свет никада раније није нашао. Геополитичке промене после Првог светског рата отвориле су, у пуном обиму, питање православног расејања и статуса црквених области у новоствореним државама. Спорови међу православнима су се множили, а у таквим околностима питање апелационе судске инстанце постало је изузетно важно. Разлике у схватањима, које су у прошлости, например, биле очљиве код византијских канонских коментатора, у XX веку су добиле нову, оштрију форму, која је подразумевала не само теоријско неслагање, већ и отворене расколе широм православног света.

Супротстављена гледишта која су заступали Антон Владимирович Карташов и Сергије Викторович Троицки и данас представљају темеље опречних ставова две струје у заједници Православних Цркава, предвођених Цариградском, односно Московском патријаршијом. Занемаривање, потцењивање, или чак заташкавање, овог спорног питања, може довести до драматичних последица у православном свету, посебно у условима учесталих регионалних криза, које за собом често вуку и нерешена црквена питања (карактеристичан пример, у новије време, свакако, јесте Украјина, мада не треба занемарити ни балканске „замрзнуте“ конфликте и тамошња отворена црквена питања – нпр. „македонски раскол“). Неразјашњено питање апелационог права Цариградске патријаршије, у условима могућег отварања питања нових аутокефалија (опет, спорно питање у Православној Цркви), која подразумевају одвајања одређених области од матичних Цркава, има разоран потенцијал у односу на свеправославно јединство. Отуда је важно анализирати ставове из прошлости о овом питању, са циљем да се грешке не понављају, а јединство Цркве сачува.

Литература

- Агеев Д. А., *Экзархат православных русских приходов в западной Европе. Хроника взаимоотношений с Русской Православной Церковью*, Церковно-исторический вестник 12–13 (2005–2006) 5–53.
- Верховский С. С., *Единая Церковь или раскол*, Церковный вестник западноевропейской епархии 20 (1949) 4–13.
- Каноническое положение Русской православной Церкви за границей*, Париж 1927.
- Карташов А. В., *Практика апелляционного права Константинопольских Патриархов*, Варшава 1936.
- Кассиан (Безобразов) еп., *Что дал русской православной эмиграции Экзархат Вселенского Престола*, Вестник русского студенческого христианского движения 56 (1960) 9–11.
- Куломзин Н., *Церковное положение Экзархата Патриарха Вселенского в западной Европе*, Вестник русского студенческого христианского движения 56 (1960) 12–16.

- Мейендорф И., *Константинополь и Москва*, Церковный вестник западноевропейской епархии 16 (1949) 5–9.
- Пузовић В., *Ауторитетни Цариградске папирјаршије у Православној Цркви према Сергију Викторовичу Троицком*, Српска теологија у XX веку – истраживачки проблеми и резултати 14 (2013) 128–140.
- Троицки С. В., *Црквена јурисдикција над православном дијаспором*, С. Карловци 1932.
- Троицкий С. В., *Размежевание или раскол*, Париж 1932.
- Троицкий С. В., *По поводу неудачной защиты ложной теории*, Журнал Московской Патриархии 12 (1949) 29–40.
- Троицкий С. В., *Византийские номоканоны, их сербские коррективы и дело папирарха Никона*, Београд 1955.
- Троицкий С. В., *О смысле 9-ого и 17-ого канонов Халкидонского Собора*, Журнал Московской Патриархии 2 (1961) 57–65.

Владислав Пузовић

Апелационно право Царьградской патриархии – два мнения в русской эмиграции

Резюме: В предлагаемой статье анализируются противоположные мнения в русской эмиграции относительно характера апелационного права Царьградской патриархии. Особое внимание уделяется на мнению двух выдающихся русских богословов: Антона Владимировича Карташова и Сергия Викторовича Троицкого. Карташов настаивал на всеправославном характере данного апелационного права, пока Троицкий ограничивал его на каноническую территорию Царьградской патриархии. Автор приходит к выводу о том, что мнения упомянутых русских богословов и на сегодняшний день представляют собой фундамент противоположных позиций Царьградской и Московской патриархий по данному вопросу.